

Ποικιλότητα στη δήλωση της ρηματικής όψης των λόγιων ρημάτων που παράγονται από το αρχαιοπινές άγω

Δημήτρης Καλαμπούκας

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

ABSTRACT

This paper investigates the variation phenomenon pertaining to the formation of certain types of scholarly verbs derived from the archaistic verb *άγω*, practically obsolete in Modern Greek. The problem mainly concerns the morphological representation of some contrasts, which are associated with the grammatical category of verbal aspect, as well as with the reference form of the abstract verb lexeme, which in Greek is the 1st person singular of the Present Indicative. We first take a brief look at the grammatical category of verbal aspect, with emphasis on distinctions that are functional in the morphological system of Modern Greek. Then, we focus on the description and interpretation of the unconsummated linguistic change, providing an indicative survey of the trend based on electronic corpora, but without attempting to predict with certainty whether and when this change will be ended. Furthermore, we examine various attempts to arrest the current variability and to prescribe the morphology of these verbal forms in the frame of language standardization, since prescriptivism is a common practice in language communities with a long tradition of literacy and prestigious literary works and therefore with conservative and even reactionary metalinguistic beliefs. Finally, we try to illuminate the causes of several puristic and often deeply pessimistic estimates for the future of the Greek language, as well as the commonest arguments put forward by their followers in order to support them.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: γλωσσική μεταβολή, γλωσσικό «λάθος», κοινωνιογλωσσική ποικιλότητα, προτυποποίηση, ρηματική όψη

1. Εισαγωγή*

Η εργασία αυτή εξετάζει το φαινόμενο πολυτυπίας που σχετίζεται με το σχηματισμό ορισμένων τύπων των λόγιων ρημάτων που παράγονται με προρρηματικά από το σχεδόν άχρηστο στη Νέα Ελληνική (NE) αρχαϊστικό ρήμα *άγω*.¹ Το πρόβλημα αφορά κυρίως τη μορφολογική δήλωση αντιθέσεων, οι οποίες συνδέονται με τη γραμματική κατηγορία της ρηματικής όψης (για παράδειγμα, *να/θα/ας παράγουμε/παραγάγουμε/παράζουμε, έχει παράγει/παραγάγει/παράζει* κ.λπ.), αλλά και με την ίδια τη μορφή του ενεστωτικού θέματος, ήτοι του «βασικού» λεξικού μορφήματος που συνδέεται συμβατικά με το αφηρημένο ρηματικό λέξημα (λ.χ. *οι κακοποιοί συχνά απάγουν/απαγάγουν εύπορους για λύτρα*).

Πριν μπούμε στην καρδιά του ζητήματος, θα ρίξουμε μια σύντομη ματιά στη γραμματική κατηγορία της ρηματικής όψης, με έμφαση στις διακρίσεις που είναι λειτουργικές στο σύστημα της NE, εκφραζόμενες μορφολογικά. Έπειτα, θα επικεντρωθούμε στην περιγραφή και την ερμηνεία της κυοφορούμενης γλωσσικής μεταβολής, προβαίνοντας μάλιστα σε μια ενδεικτική της τάσης αυτής στατιστική έρευνα βάσει ηλεκτρονικών σωμάτων κειμένων, χωρίς ασφαλώς να είμαστε σε θέση να προβλέψουμε μετά βεβαιότητας αν και πότε αυτή η αλλαγή θα ολοκληρωθεί, εφόσον ζούμε σε μια εγγράμματη γλωσσική κοινότητα με μακρά γραπτή παράδοση και ως εκ τούτου με συντηρητικά γλωσσικά αντανακλαστικά και αντιδραστικές ή ακόμη και οπισθοδρομικές γλωσσικές τάσεις. Παράλληλα, θα εξετάσουμε τις προσπάθειες ανάσχεσης της υφιστάμενης ποικιλότητας και ρύθμισης της μορφολογίας των εν λόγω ρηματικών τύπων στο πλαίσιο της συστηματικής γλωσσικής προτυποποίησης, μιας στρατηγικής που ακολουθείται διαχρονικά και απαρέγκλιτα από όλες τις γλωσσικές κοινότητες που προσδίδουν υψηλό κοινωνικό κύρος στο γραπτό λόγο –ο οποίος ακολουθεί

* Η παρούσα μελέτη εκπονήθηκε στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού σεμιναριακού μαθήματος «Γλωσσικός σχεδιασμός II: Προτυποποίηση (Θεωρία, εφαρμογές)», το οποίο δίδαξε η κ. Μάρω Κακριδή-Φερράρι κατά το χειμερινό εξάμηνο του πανεπιστημιακού έτους 2009-2010.

¹ Το απλό ρήμα παραμένει σε χρήση μόνο στη στερεότυπη έκφραση *άγομαι και φέρομαι* (= παρασύρομαι, γίνομαι έρμαιο) –πολύ πιο σπάνια στην ενεργητική φωνή– καθώς και σε τυποποιημένες εκφράσεις της Φυσικής, όπως *τα μέταλλα άγουν τη θερμότητα*, ή σε αρχαιότροπες φράσεις που αναφέρονται στην ηλικία, λ.χ. *άγει το τεσσαρακοστό τέταρτο έτος της ζωής του*.

πιστά τη νόρμα— και στους ικανούς χειριστές του. Θα προσπαθήσουμε επιπλέον να φωτίσουμε τις αιτίες των λαθοθηρικών και συχνά καταστροφολογικών εκτιμήσεων για το μέλλον της γλώσσας, που γεννούν στο ευρύ μορφωμένο κοινό τέτοια γλωσσικά φαινόμενα, καθώς επίσης και τα σφαλερά επιχειρήματα που επικαλούνται οι οπαδοί τους προκειμένου να τις στηρίξουν.

2. Η γραμματική κατηγορία της ρηματικής όψης

Η *ρηματική όψη*² (αγγλ.-γαλλ. *aspect*, ρωσ. *vid*) αποτελεί μια θεμελιώδη³ γραμματική κατηγορία του ρήματος σε πάμπολλες γλώσσες, μεταξύ των οποίων και στην ελληνική, η οποία δηλώνει μορφολογικά το επιθυμητό από μέρους του ομιλητή χρονικό πρίσμα θέασης της ενέργειας που εκφράζει το ρηματικό λέξιμα, δηλαδή το αν η πράξη επιδιώκεται να παρουσιαστεί ως διαρκής, στιγμιαία, επαναλαμβανόμενη ή συνήθης, αν αποτελείται από διακριτές φάσεις ή αν τα όριά της είναι καθορισμένα, ιδίως το τέρμα της. Πιο συγκεκριμένα, κάθε ομιλητής εκμεταλλεύεται τις μορφολογικές διακρίσεις ως προς τη ρηματική όψη που είναι λειτουργικές στη μητρική του γλώσσα, προκειμένου να δώσει στο περιγραφόμενο γεγονός την υφή που ο ίδιος θέλει και να το παρουσιάσει στον ακροατή από τη δική του οπτική γωνία. Πρόκειται λοιπόν για ένα μηχανισμό που επιτρέπει στον ομιλητή να προσδώσει υποκειμενικότητα στο μήνυμα που επιχειρεί να μεταδώσει, δίνοντάς του τη δυνατότητα να παρουσιάσει μια ενέργεια ή ένα γεγονός ως συμπαγή πληροφοριακή μονάδα (συνοπτικό/στιγμιαίο), ως κάτι που πρέπει να τονιστεί ότι διήρκεσε ή επαναλήφθηκε αρκετά (μη συνοπτικό/διαρκές) ή ως κάτι που έχει ήδη περατωθεί και η εξέλιξή του έχει λήξει οριστικά πριν από κάποιο χρονικό σημείο που ορίζεται στο εκφώνημα (συντελεσμένο). Η εν λόγω κατηγορία θα πρέπει να διακρίνεται σαφώς από αυτήν του *ποιού ενεργείας* (γερμ. *Aktionsart*, αγγλ. *lexical/inherent/situation aspect*), μιας καθαρά οντολογικής θεώρησης της αναφερόμενης ενέργειας, η οποία είναι αντικειμενική—όσο βέβαια κάτι τέτοιο είναι εφικτό στην πράξη— και δεν συνάδει πάντοτε με το πώς εκφράζεται η υφή της γραμματικά κατά την πραγματική επικοινωνία.⁴

Στην παραδοσιακή γραμματική μελέτη της ΝΕ η γραμματική αυτή κατηγορία έχει παραμεληθεί σημαντικά, εφόσον συγχωνεύεται με αυτή του χρόνου (πρβλ. *παρατατικός ≠ αόριστος*, σαν να επρόκειτο για εντελώς διαφορετικούς χρόνους, χωρίς να επισημαίνεται ότι στην ουσία μιλάμε για τον ίδιο χρόνο που διχοτομείται μόνο ως προς την όψη: στην πραγματικότητα δηλαδή θα έπρεπε να γίνεται λόγος για μη συνοπτικό και συνοπτικό παρελθοντικό χρόνο, αντίστοιχα).

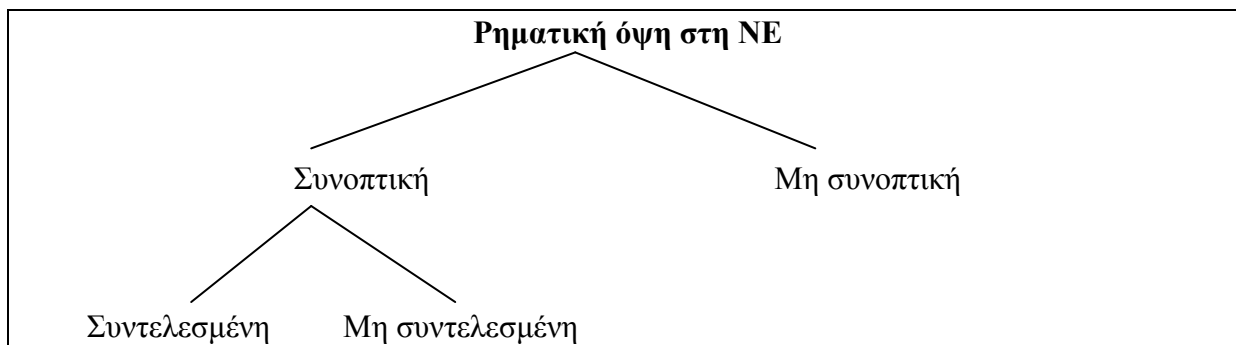
Παρόλο που στις χιλιάδες γλώσσες του κόσμου υφίστανται διάφορες διακρίσεις ως προς τη ρηματική όψη, στην ελληνική η βασική αντίθεση έγκειται ανάμεσα στο *συνοπτικό* αφενός και στο *μη συνοπτικό* αφετέρου. Υπάρχει ωστόσο και μία ακόμη διάκριση, αυτή του *συντελεσμένου ≠ μη συντελεσμένου/ασυντέλεστου*, η οποία είναι κάπως προβληματική, αλλά εδώ—συμφωνώντας με τη Μόζερ (2005, 2008: 74, υποσημ. 4)— θα τη θεωρήσουμε ως

² Αυτός είναι ο επικρατέστερος όρος στη ΝΕ. Παλαιότερα είχε αποδοθεί ως *τρόπος* (Τριανταφυλλίδης 1941: 312-313, Τσοπανάκης 1998³: 362-363), ως *ποιόν ενεργείας* (Μπαμπινιώτης & Κοντός 1967: 146-148) ή ως *τρόπος ενέργειας* στη μετάφραση του βιβλίου του Mackridge (1990: 169-170) από τον Πετρόπουλο. Πιο πρόσφατα η Μόζερ (1994, 2008) πρότεινε τον όρο *άποψη*, ο οποίος είχε χρησιμοποιηθεί και από τον Καρατζά στη μετάφραση του έργου του Mirambel (1978), με το επιχείρημα ότι φανερώνει πιο έκδηλα την υποκειμενικότητα που συνεπάγεται η συγκεκριμένη γραμματική κατηγορία.

³ Ο κεφαλαϊώδης χαρακτήρας της ρηματικής όψης αποδεικνύεται, πιστεύουμε, και από το γεγονός ότι η εκμάθησή της συνιστά το μεγαλύτερο σκόπελο κατά την κατάκτηση του ρηματικού συστήματος μιας δεύτερης γλώσσας, ιδίως στις περιπτώσεις όπου παρατηρούνται διαγλωσσικές διαφορές, όπως στην περίπτωση της εκμάθησης της ΝΕ από αγγλόφωνους ή της απολύτως συμμετρικής ως προς την όψη αγγλικής από ελληνόφωνους.

⁴ Για μια πιο ενδελεχή θεωρητική εξέταση του θέματος σε διαγλωσσικό επίπεδο βλ., μεταξύ άλλων, Comrie (1976), Langacker (1987), Verkuyl (1993), Μόζερ (1994, 2005, 2008) και Crystal (2003, λήμμα *ποιόν ενεργείας*).

υποκατηγορία του συνοπτικού για δύο λόγους: α) επειδή τόσο στους συνοπτικούς, όσο και στους συντελεσμένους χρόνους η όψη του ρήματος δηλώνεται μορφολογικά με παρόμοιο τρόπο και β) διότι σημασιολογικά η «τερματικότητα» –που ουσιαστικά αντιπροσωπεύει το προτερόχρονο– παρουσιάζει μεγαλύτερη συγγένεια με τη συνοπτικότητα, δεδομένου ότι και στις δύο περιπτώσεις η ενέργεια παρουσιάζεται σαν ένα συμπαγές χρονικό σημείο (αόριστο ή τερματικό) κι όχι σαν μια εξελισσόμενη διεργασία, με ή χωρίς διακριτές φάσεις και επαναλήψεις. Έτσι, προκύπτει το ακόλουθο σχήμα όσον αφορά την όψη του ρήματος στη ΝΕ:⁵



Από μορφολογική άποψη η συνοπτική όψη πρωτοτυπικά μαρκάρεται στην ενεργητική φωνή με το επίθημα /-s-/ και στη μεσοπαθητική με το /-t-/ ή το /-θ-/ , ανάλογα με το φωνητικό περιβάλλον και το επίπεδο ύφους, ενώ η μη συνοπτική σημαδεύεται είτε με μηδενικό μόρφημα είτε με κάποιο άλλο πρόσφυμα (συνήθως το /-n-/ ή το /-z-/). Τα προσφύματα αυτά τοποθετούνται μεταξύ του λεξικού μορφήματος και της προσωπικής κατάληξης (στην ουσία ενός κλιτικού αμαλγάματος), με τις απαιτούμενες φωνολογικές προσαρμογές κατά περίπτωση: π.χ. *λύνω-λύνομαι – έλυσσα-λύθηκα – έχω λύσει-λυθεί, γράφω-γράφομαι – έγραψα-γράφτηκα – έχω γράψει-γραφέι* [ψ=/ps/</fs/, /fθ/>/ft/ με ανομοίωση] κ.ά.⁶ Στη δε περίπτωση του συντελεσμένου, η όψη δηλώνεται με συνοπτικά μορφήματα στον μη παρεμφατικό τύπο, ενώ φορέας του χρόνου είναι το βοηθητικό ρήμα *έχω*. Υπάρχουν εντούτοις και μη πρωτοτυπικές περιπτώσεις, όπου η αντίθεση δηλώνεται, συν τοις άλλοις, και με μεταβολές στο ρηματικό θέμα, κυρίως με μεταπτώσεις στο φωνήεν του ή με προσθαφαιρέσεις άλλων φωνολογικών τεμαχίων (συμφώνων, συλλαβών κ.τ.λ.): λ.χ. *παραγγέλω/παραγγέλλω – παρήγγειλα/παράγγειλα – έχω παραγγείλει, φεύγω – έφυγα – έχω φύγει, μένω – έμεινα – έχω μείνει, δίνω-δίνομαι – έδωσα/έδωκα-δόθηκα – έχω δώσει-δοθεί, πλένω-πλένομαι – έπλυνα-πλύθηκα – έχω πλύνει-πλυθεί, παχαίνω – πάχυνα – έχω παχύνει, ξεραίνω-ξεραίνομαι – ξέρανα-ξέραθηκα – έχω ξεράνει-ξεραθεί, λαμβάνω/λαβαίνω-λαμβάνομαι – έλαβα-λήφθηκα/ελήφθην – έχω λάβει-ληφθεί* κ.τ.ό.

⁵ Πρβλ. επίσης, εκτός από τις παραπομπές της υποσημ. 2, και Mirambel (1978: 117-127), Mackridge (1990: 171-213), Holton κ.ά. (1999: 112-114) και Κλαίρης & Μπαμπινιώτης (2005: 459-465).

⁶ Δεν θα υπεισέλθουμε εδώ στο φλέγον για τις κλιτές γλώσσες ζήτημα της ρευστότητας των μορφηματικών ορίων. Ας σημειωθεί επίσης ότι τα οξύτονα ρήματα (π.χ. *αγαπάω*) σχηματίζουν ένα «σιγματικό» παρατατικό (*αγαπούσα*), ο οποίος εναλλάσσεται ελεύθερα –στην πραγματικότητα με υφολογικές και κοινωνιολογικές διακυμάνσεις– με τύπους όπως *αγάπαγα*. Ίσως να πρόκειται για κάποια τάση προς ουδετεροποίηση της αντίθεσης *ένσιγμο=συνοπτικό* ≠ *άσιγμο=μη συνοπτικό* στην ενεργητική φωνή, χωρίς ωστόσο κάτι τέτοιο να θίγει ιδιαίτερα στην παρούσα τουλάχιστον συγχρονία την ισχύ της αντίθεσης αυτής στις υπόλοιπες περιπτώσεις.

3. Το ρήμα *άγω* και τα παράγωγά του: Ποικιλότητα στη δήλωση της ρηματικής όψης στη ΝΕ

3.1. Γλωσσολογική προσέγγιση

Προτού ασχοληθούμε με την ουσία του ζητήματος που τίξουμε στην εισαγωγή, θα θέλαμε να διευκρινίσουμε το γεγονός ότι οι τύποι που σχηματίζονται από απλά ρήματα με τη βοήθεια προρρηματικών είναι από μορφολογική άποψη παράγωγοι και όχι σύνθετοι, όπως χαρακτηρίζονται από την παραδοσιακή/σχολική γραμματική, ακόμη κι από γλωσσολόγους.⁷ Κι αυτό γιατί, για να μιλάμε για σύνθεση, θα πρέπει να έχουμε μια λέξη που να συνίσταται από δύο τουλάχιστον λεξικά μορφήματα (θέματα), των οποίων η ένωση σε ένα νέο λέξημα δεν συνεπάγεται απαραίτητως και σημασιολογικό άθροισμα των αρχικών εννοιών. Αντίθετα, στη δική μας περίπτωση έχουμε να κάνουμε με παράγωγους τύπους, οι οποίοι προκύπτουν από το θέμα του απλού ρήματος με την προσθήκη ενός προθήματος, συγκεκριμένα ενός δεσμευμένου γραμματικού μορφήματος, που συναντάται όμως και ως ελεύθερο μόρφωμα πριν από ονοματικές φράσεις σε πλάγια πτώση (πρόθεση), το οποίο τροποποιεί τη σημασία του απλού ρήματος, όχι βέβαια πάντοτε με προβλέψιμο τρόπο.⁸ Παρ' όλ' αυτά, ενώ από επιστημονική άποψη το γεγονός ότι δεν πρόκειται για διαδικασία σύνθεσης είναι αδιαμφισβήτητο, στην προκειμένη περίπτωση έχουμε μια κάποια αβεβαιότητα για το αν είμαστε αντιμέτωποι με ένα φαινόμενο παραγωγής ή κλίσης. Το πρόβλημα αποδίδεται στο ότι είναι βασικός κανόνας της παραγωγής η αλλαγή γραμματικής κατηγορίας του θυγατρικού λεξήματος. Ωστόσο, από τη μια μεριά, στην περίπτωσή μας δεν υφίσταται ούτε σημασιολογική σταθερότητα του παράγωγου τύπου σε σχέση με τον πρωτότυπο, αλλά ούτε και η παραγωγικότητα είναι εξασφαλισμένη κι, από την άλλη, υπάρχουν πολλά επιπλέον αντιπαραδείγματα που κλονίζουν σημαντικά την ισχύ αυτού του κανόνα: λ.χ. *κερί* > *κεράκι* (ουσ. > ουσ.), *γνωστός* > *άγνωστος* (επίθ. > επίθ.) κ.τ.ό. Βάσει των προαναφερθέντων λοιπόν θα ήταν αναμφίβολα προτιμότερο να μιλάμε χωρίς επιφυλάξεις για παραγωγή και όχι για κλίση.⁹

Οι τύποι των λόγιων παράγωγων του αρχαϊστικού ρήματος *άγω*, που εμφανίζουν προβλήματα ποικιλότητας στη σύγχρονη ΝΕ ή προκαλούν αμηχανία στο χρήστη, επειδή δεν υπακούουν πια στο γλωσσικό αισθητήριο του σημερινού ομιλητή, ανήκουν στις εξής υποκατηγορίες:

α) Η διάκριση ανάμεσα στη συνοπτική-συντελεσμένη και μη συνοπτική όψη του *άγω* εκφραζόταν στην κλασική Αρχαία Ελληνική (ΑΕ) και στη μετέπειτα λόγια παράδοση με τον αναδιπλασιασμό του ρηματικού θέματος στην πρώτη περίπτωση (*αγαγ-* = συνοπτικό) και με τη διατήρηση αναλλοίωτου του μονοσύλλαβου θέματος στη δεύτερη (*αγ-* = μη συνοπτικό), με έναν μορφολογικό μηχανισμό δηλαδή εντελώς ανοίκειο για τον ομιλητή της ΝΕ: παρελθόν: *εισήγα* (μη συνοπτικό) ≠ *εισήγαγα* (συνοπτικό) – *είχα εισαγάγει* (συντελεσμένο): παρόν: *εισάγω* (μη συνοπτικό) ≠ *έχω εισαγάγει* (συντελεσμένο): μέλλον: *θα εισάγω* (μη συνοπτικό) ≠ *θα εισαγάγω* (συνοπτικό) – *θα έχω εισαγάγει* (συντελεσμένο): τροπικοί τύποι: *θα/να/ας εισάγω* (μη συνοπτικό) ≠ *θα/να/ας εισαγάγω* (συνοπτικό). (Οι παρελθοντικοί και οι συντελεσμένοι τροπικοί τύποι υπόκεινται στους ίδιους μορφολογικούς κανόνες με τους αντίστοιχους μη τροπικούς πλην της πρόταξης του τροπικού δείκτη).

β) Στην περίπτωση των συνοπτικών τροπικών και μελλοντικών τύπων παρατηρείται ποικιλότητα μεταξύ των καθιερωμένων τύπων υψηλού κύρους που ακολουθούν τον αρχαιοπινή αναδιπλασιασμό του θέματος και των νεότευκτων και στιγματισμένων ακόμη εκδοχών που σχηματίζονται από το μονοσύλλαβο θέμα με τη βοήθεια του προσφύματος /-s-/:

⁷ Πρβλ. το σχόλιο στο λεξικό Μπαμπινιώτη (2002²: *άγω*): βλ. κεφ. 3.2.

⁸ Για μια πιο αναλυτική επισκόπηση και σύγκριση των διαδικασιών παραγωγής και σύνθεσης βλ. Ράλλη (2005: 138-203) και Ξυδόπουλος (2008: 177-206).

⁹ Για τα κριτήρια διαφοροποίησης παραγωγής και κλίσης βλ. Φιλιππάκη-Warburton (1992: 85-86).

θα/να/ας παραγάγω (εδραιωμένος τύπος) ≠ θα/να/ας παράζω (νεόπλαστος στιγματισμένος τύπος).

γ) Οι συντελεσμένοι τύποι επιδεικνύουν μεγάλη και ιδιόμορφη τρόπον τινά ποικιλότητα, εφόσον –εκτός από τον παραδοσιακό αναδιπλασιασμένο και το νεότερο αναλογικό τύπο– σχηματίζονται πολύ συχνά με τη βοήθεια του μη συνοπτικού θέματος: *έχω/είχα/θα έχω προαγάγει* (προβεβλημένος τύπος) ≠ *έχω/είχα/θα έχω προάξει* (νεολογικός τύπος) ≠ *έχω/είχα/θα έχω προάγει* (συχνότατος τύπος που περιέργως σχηματίζεται με το «ενεστωτικό» ρηματικό θέμα).

δ) Τέλος, οι μη συνοπτικοί παροντικοί τύποι, ιδίως σε ορισμένα παράγωγα του *άγω*, σχηματίζονται με το αναδιπλασιασμένο θέμα που υποτίθεται πως ανήκει στη συνοπτική ρηματική όψη: *απαγάγω, αναγάγω, εισαγάγω – απαγάγομαι, αναγάγομαι, εισαγάγομαι* αντί των «ορθών» *απάγω, ανάγω, εισάγω – απάγομαι, ανάγομαι, εισάγομαι*.

Από καθαρά ενδογλωσσική άποψη το φαινόμενο αυτό μπορεί να ερμηνευτεί αν αναλογιστούμε πως στην συγκεκριμένη ομάδα ρημάτων οι διακρίσεις της ρηματικής όψης δεν δηλώνονται με τον πρωτοτυπικό για τη ΝΕ τρόπο, δηλαδή με την παρουσία του προσφύματος /-s-/ στη συνοπτική και την απουσία του στη μη συνοπτική, αλλά με έναν παρωχημένο μορφολογικό μηχανισμό, αυτόν του θεματικού αναδιπλασιασμού για τη δήλωση της συνοπτικότητας-συντελικότητας, ο οποίος –όντας ήδη πολύ σπάνιος στην ΑΕ, πρβλ. *ήκαχε* (του *άχεύω/άχέω*), *ήραρον* (του *άραρίσκω/*άρω*) και *ώρορε* (του *όρνυμι*)¹⁰– αποτελεί μοναδικό παράδειγμα τέτοιου είδους στη ΝΕ, ξενίζοντας το σύγχρονο ομιλητή και μένοντας ως εκ τούτου καθηλωμένος στην άκρα περιφέρεια του ρηματικού συστήματος. Επειδή λοιπόν ο εν λόγω μηχανισμός δεν συνάδει με το γλωσσικό αίσθημα των Νεοελλήνων, αδυνατεί να συμβιβαστεί με αυτό, παραμένοντας έτσι «ξένο σώμα» στη σημερινή ελληνική, πράγμα που δημιουργεί σοβαρό πρόβλημα, ιδίως στην προφορική επικοινωνία, και αναγκαστικά κινητοποιεί τη διαδικασία της γλωσσικής μεταβολής προκειμένου να ενταχθεί το «ανώμαλο» στοιχείο στο τρέχον γλωσσικό σύστημα και να μην αποτελεί πια «αγκάθι» για όσους το χρησιμοποιούν σε επίσημες κυρίως επικοινωνιακές περιστάσεις.

Ασφαλώς όμως η γλωσσική μεταβολή δεν ολοκληρώνεται από τη μια μέρα στην άλλη, ούτε ο χρόνος που θα διαρκέσει και τα αποτελέσματά της είναι προβλέψιμα. Ένα πρώιμο σύμπτωμα που μας προϊδεάζει για το γεγονός ότι υποβόσκει κάποια διαδικασία κυοφορούμενης γλωσσικής αλλαγής είναι το φαινόμενο της *ποικιλότητας* (variability/variation), της συνύπαρξης δηλαδή στην ίδια συγχρονία δύο ή περισσότερων

¹⁰ Ας σημειωθεί ότι ο αναδιπλασιασμός παρατηρείται και στον ενεστώτα (μη συνοπτική όψη) και στον παρακειμένο (συντελεσμένη όψη) της ΑΕ, αλλά με κάπως διαφορετική υφή απ' ό,τι στον αόριστο (συνοπτική όψη). Συγκεκριμένα, ο γνωστός ως «ενεστωτικός αναδιπλασιασμός» δεν συνίστατο στην επανάληψη ολόκληρου του θέματος, αλλά μόνο του αρχικού συμφώνου μαζί με το /i/: *γί-γνώ-σκω, δέ-δω-μι, ἱ-η-μι < *ἱ-ἦ-μι* κτλ. Στον δε παρακειμένο, καθώς και στους λοιπούς συντελικούς χρόνους, εκτός από το συνήθη «συλλαβικό αναδιπλασιασμό» (π.χ. *λέ-λυ-κ-α, πέ-φαγ-κ-α*), υπήρχε και ο λεγόμενος «αττικός αναδιπλασιασμός», ο οποίος όμως αφορούσε μόνο τα δύο πρώτα φωνήματα του θέματος με τη χρονική έκταση να πραγματώνεται στη δεύτερη συλλαβή: λ.χ. *ἀκ-ήκο-α* (θ. *άκο(F)-*), *ἐλ-ήλυθ-α* (θ. *έλευθ-, έλυθ-*), *ἐν-ήνοχ-α* (θ. *ένεκ-, ένοκ-*). Εντούτοις, όσον αφορά τον ενεστώτα έχουμε και ορισμένους εξαιρετικά σπάνιους σχηματισμούς, όπως *άρ-αρ-ίσκω* (με αόριστο *ήρ-σα'* το *ήρ-αρ-ον* από αμάρτυρο ενεστώτα **άρ-ω*) ή *μαρ-μα-ί-ρ-ω < *μαρ-μάρ-ῆ-ω*, οι οποίοι προσιδιάζουν αρκετά στην περίπτωση που μας απασχολεί, αν και εδώ, όπως ακριβώς και στην περίπτωση του «ενεστωτικού αναδιπλασιασμού», το μη συνοπτικό θέμα είναι αυτό που αναδιπλασιάζεται και όχι το συνοπτικό. Βέβαια, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι, εφόσον το θέμα του *άγ-ω*, του **άρ-ω*, του *άχ-εύω* ή του *όρ-νυ-μι* αποτελείται από δύο μόλις φωνήματα, δεν μπορούμε να αποφανθούμε με σιγουριά αν ο αοριστικός αναδιπλασιασμός αφορά πράγματι ολόκληρο το θέμα ή μόνο τα δύο πρώτα (και εν προκειμένω τα μοναδικά) στοιχεία του, δεδομένου ότι διαθέτουμε και σοβαρές αντενδείξεις, όπως *εἶπ-ον < ἔ-ειπ-ον < *ἔ-Feip-ον < *ἔ-Fe-Fπ-ον* με ανομοίωση (θ. *Feπ-, Fπ-*), *ἔ-πε-φν-ον* (θ. *θεν-, φον-, φα-, φν-*) και *ἦν-εγκ-ον* (θ. *ένεκ-, *ένκ- > έγκ-*), εκ των οποίων οι δυο πρώτες μοιάζουν περισσότερο με τον πρωτοτυπικό αναδιπλασιασμό του παρακειμένου, ενώ η τελευταία με τον «αττικό αναδιπλασιασμό», αν όντως πρόκειται για αναδιπλασιασμό. (Για μια εναλλακτική ερμηνεία του *ήνεγκον* βλ. Sihler 1995: 563a).

τύπων –συνήθως συγγενικών μεταξύ τους ή παραπλήσιων– για την πραγμάτωση μίας και μόνης λειτουργίας. Οι αντιμαχόμενοι τύποι που βρίσκονται σε σχέση ποικιλότητας μεταξύ τους δεν έχουν την ίδια συχνότητα χρήσης, ούτε το ίδιο κοινωνιογλωσσικό κύρος. Συνήθως ο νεολογικός τύπος, ο οποίος έρχεται να εξομαλύνει μια προϋπάρχουσα αδυναμία του γλωσσικού συστήματος, στιγματίζεται έντονα από μεγάλη μερίδα της γλωσσικής κοινότητας –κυρίως από άτομα με μέση και ανώτερη μόρφωση– και απορρίπτεται μετά βδελυγμίας ως σημάδι «σήψης» και «εκφύλισης» της γλώσσας.

Τέτοιου είδους κοινωνιογλωσσικές έριδες παρατηρούνται αδιαλείπτως σε εγγράμματες γλωσσικές κοινότητες, στις οποίες ακολουθείται από την πολιτεία η στρατηγική της *προτυποποίησης*¹¹ (standardization), μιας εξωγλωσσικής παρεμβατικής πολιτικής που προσπαθεί να πολεμήσει τη φυσική σε κάθε ζωντανή γλώσσα ποικιλότητα και να άρει έτσι ή τουλάχιστον να επιβραδύνει την ολοκλήρωση εν εξελίξει γλωσσικών μεταβολών. Αυτό επιχειρεί να το πετύχει μέσω της συστηματικής εκπαίδευσης και άλλων θεσμών της «γραφειοκρατικής»¹² κοινωνίας (ΜΜΕ, πολιτικών κομμάτων κ.ά.), με την αρωγή μάλιστα ειδικών για το σκοπό αυτό ρυθμιστικών λεξικών και γραμματικών. Από τη διαδικασία προτυποποίησης προκύπτει ένα γλωσσικό ιδίωμα, η *πρότυπη/επίσημη/νόμιμη* (standard) γλώσσα ή *νόρμα* (norm),¹³ η οποία υπόκειται σε αυστηρούς, συντηρητικούς και συχνά οπισθοδρομικούς κανόνες χωρίς να ανέχεται σχεδόν καθόλου φαινόμενα ποικιλότητας. Από την άλλη, σε τέτοιου είδους γλωσσικές κοινότητες –όπως άλλωστε είναι η ελληνική– υπάρχει και μία πιο ανειμένη μορφή ρυθμισμένης γλώσσας, η «κοινή» γλώσσα, η οποία διαφοροποιείται μεν από τα χαμηλού κύρους γεωγραφικά και κοινωνικά ιδιώματα, διαφέρει δε και από την αυστηρή πρότυπη γλώσσα, όντας κάπως πιο «προοδευτική» και ανεχόμενη σε ορισμένο βαθμό την ποικιλότητα. Μπορούμε ακόμη να ισχυριστούμε ότι η πρότυπη γλώσσα του παρόντος στηρίζεται κατά κύριο λόγο σε μια κοινή γλώσσα του εγγύτερου ή του απώτερου παρελθόντος, ενώ η σημερινή κοινή με τη σειρά της θα αποτελέσει πιθανότατα τη βάση για την πρότυπη γλώσσα του μέλλοντος.

Επανερχόμενοι στα ρήματα που μας απασχολούν και λαμβάνοντας υπόψη μας τις παραπάνω παρατηρήσεις και τα στατιστικά δεδομένα του Παραρτήματος, ας ρίξουμε μια πιο κοντινή ματιά στις τέσσερις «προβληματικές» υποκατηγορίες που επισημάναμε προηγουμένως. Στην πρώτη περίπτωση οι ομιλητές επιβάλλεται βάσει των απαιτήσεων της πρότυπης γλώσσας να διακρίνουν το συνοπτικό από το μη συνοπτικό με τη βοήθεια του απαρχαιωμένου μορφολογικού μηχανισμού που έχουμε ήδη περιγράψει. Κάτι τέτοιο προσκρούει στο γλωσσικό τους αίσθημα και δεν τους επιτρέπει κατά την επικοινωνία τους σε πραγματικό χρόνο να αποφανθούν σωστά για τον τύπο που θα πρέπει να χρησιμοποιήσουν σε κάθε περιεχόμενο. Αυτή η αμηχανία αποτυπώνεται ανάγλυφα και στα δεδομένα του Google, αφού στον Πίνακα Β' του Παραρτήματος βλέπουμε πως παραδόξως οι τροπικοί τύποι με συνοπτική μορφολογία παρουσιάζουν συστηματικά πολύ μικρότερη συχνότητα από αυτούς με μη συνοπτική μορφολογία¹⁴ (εξαιρείται το *απ(αγ)άγω* για λόγους που θα εξετάσουμε πιο

¹¹ Για τη διαδικασία αυτή βλ. ενδεικτικά Milroy & Milroy (1991³: 1-23), Romaine (1994: 84-95), Ιορδανίδου (1999), Καραντζόλα (2001) και Μοσχονάς (2005α).

¹² Όχι με τη συνήθη αρνητική έννοια του όρου, αλλά με αυτή που δηλώνει την υψηλή θέση που κατέχει η γραφή και η γνώση της για την κοινωνική επιβίωση και ανέλιξη. Οι γραφειοκρατικές ή εγγράμματες κοινωνίες διαφοροποιούνται άρδην από τις προφορικές κοινότητες που αγνοούν τόσο την ίδια τη γραφή, όσο και τις στοχευμένες μεθόδους φίμωσης της ποικιλότητας και ανασχεσης της γλωσσικής μεταβολής.

¹³ Για μια γενική θεωρητική επισκόπηση της γλωσσικής αυτής ποικιλίας βλ. François-Geiger (1991: 39-50), Bourdieu (1999: 57-90) και Μοσχονάς (2004, 2005β): πρβλ. ωστόσο και τις συναφείς παραπομπές της υποσημ. 11. Ας σημειωθεί εν παρόδω ότι η διάκριση της Ιορδανίδου (1999: 835) ανάμεσα σε standard και νόρμα είναι κάπως ασαφής και ίσως να συσκοτίζει τα πράγματα.

¹⁴ Πρβλ. τα ακόλουθα στατιστικά δεδομένα από το Google που δείχνουν πως στα ΝΕ οι συνοπτικοί τροπικοί τύποι είναι κατά πολύ συχνότεροι από τους μη συνοπτικούς: *θα φτιάχνει*: 21.100 ≠ *θα φτιάξει*: 39.200· *να δίνουν*: 148.000 ≠ *να δώσουν*: 185.000· *να βάζουμε*: 51.100 ≠ *να βάλουμε*: 229.000· *θα παίρνω*: 11.100 ≠ *θα πάρω*: 284.000· *να λέτε*: 54.500 ≠ *να πείτε*: 131.000· *θα βλέπεις*: 20.500 ≠ *θα δεις*: 288.000 κ.ο.κ.

κάτω), πράγμα που δείχνει πως η αμφιβολία των ομιλητών κατά τη χρήση τέτοιων ρημάτων τους οδηγεί στην προτίμηση του «βασικού» (ενεστωτικού) θέματος ανεξαρτήτως γλωσσικού περιβάλλοντος, με σκοπό να μην εκτεθούν καταφεύγοντας σε ιδιαίτερα απαξιωμένους ακόμη αναλογικούς τύπους για την έκφραση του συνοπτικού. Άλλωστε, οι αναδιπλασιασμένοι τύποι δεν δίνουν καμία αίσθηση συνοπτικότητας στο μέσο χρήστη της ΝΕ, όχι τουλάχιστον περισσότερη από αυτούς που δεν υφίστανται το θεματικό αναδιπλασιασμό.

Στις περιπτώσεις β) και γ) οι ομιλητές καλούνται από τους φορείς της προτυποποίησης να σχηματίσουν τους συνοπτικούς και τους συντελεσμένους τύπους αντίστοιχα με τη βοήθεια του άκρως μη πρωτοτυπικού και ενοχλητικού (ακόμα και για ομιλητές υψηλού μορφωτικού επιπέδου) αναδιπλασιασμένου θέματος. Όπως όμως έχουμε ήδη αναφέρει, κάτι τέτοιο αποτελεί ένα μη παραγωγικό μορφολογικό απολίθωμα και για το λόγο αυτό οι ομιλητές ωθούνται στο να κατασκευάσουν αναλογικούς τύπους με βάση το πρωτοτυπικό μοντέλο της ΝΕ για τη μορφολογική δήλωση της συνοπτικότητας και της συντελικότητας (συνοπτικό: *να παράγ-σ-ω > παράκ-σ-ω (παράζω)*· συντελεσμένο *έχω παράγ-σ-ει > παράκ-σ-ει (παράζει)* με ανομοίωση). Η συχνότητα τέτοιων «ανεκδιήγητων» και «απαράδεκτων» για τους οπαδούς της αυστηρής και άκαμπτης ρύθμισης- τύπων δεν είναι διόλου ευκαταφρόνητη, ιδίως στο ρήμα *παράγω*, στου οποίου μάλιστα το β' και το γ' ενικό αλλά και το α' πληθυντικό πρόσωπο υπερισχύει ο νεότερος τύπος στα δεδομένα του Google, ενώ κάτι ανάλογο συμβαίνει για το β' πληθυντικό στα στατιστικά από τον ΕΘΕΓ. Στις δε περιπτώσεις των συντελεσμένων τύπων οι αναλογικοί τύποι (εκτός από την περίπτωση του *παράγω*) είναι σπάνιοι αλλά υπαρκτοί, ενώ μεγάλη εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι πάλι προτιμάται ο μη αναδιπλασιασμένος απαραιτητικός τύπος χωρίς κάποιο δείκτη συνοπτικότητας/συντελικότητας. Για παράδειγμα, στις πέντε από τις οκτώ περιπτώσεις του Πίνακα Γ' στο Παράρτημα υπερισχύει σημαντικά ο τύπος αυτός, παρότι ο φυσικός ομιλητής της ΝΕ δεν θα σχημάτιζε ποτέ τους συντελικούς χρόνους των «ομαλών» ρημάτων με το μη συνοπτικό ρηματικό θέμα (λ.χ. **έχω φτ(ε)ιάχνει, *έχω δίνει, *έχω παίρνει* κ.τ.ό.).

Τέλος, στην τελευταία περίπτωση έχουμε να κάνουμε με ρήματα, των οποίων το αναδιπλασιασμένο –υποτίθεται συνοπτικό– θέμα εκλαμβάνεται από μεγάλο μέρος της γλωσσικής κοινότητας ως ενεστωτικό, μιας και δεν δίνει την αίσθηση της συνοπτικότητας. Κάτι τέτοιο ισχύει πρωτίστως για το ρήμα *απάγω* που εμφανίζεται συχνότερα ως *απαγάγω* (βλ. τον Πίνακα Δ' του Παραρτήματος) και σε μικρότερο βαθμό για άλλα ρήματα, όπως το *εισ(αγ)άγω*, *εισ(αγ)άγομαι*, το *αν(αγ)άγω*, *αν(αγ)άγομαι* και το *παρ(αγ)άγω*, *παρ(αγ)άγομαι*. Για το λόγο αυτό τα στατιστικά στοιχεία των πινάκων Β' και Γ' επηρεάζονται σε ό,τι αφορά τους αναδιπλασιασμένους τύπους των ρημάτων αυτών και κυρίως του *απ(αγ)άγω*.

Παρόλο που το όλο θέμα προξενεί ιδιαίτερο γλωσσολογικό ενδιαφέρον, οι βιβλιογραφικές αναφορές είναι ευάριθμες και λακωνικές. Αν ανατρέξουμε στις σύγχρονες περιγραφικές γραμματικές της ΝΕ, θα συναντήσουμε (Holton κ.ά. 1999: 174, Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2005: 1090 και στη νέα σχολική γραμματική των Χατζησαββίδη & Χατζησαββίδου χ.χ.: 183) μια τηλεγραφική καταχώριση για το *-άγω* (ως «δεύτερο συνθετικό») στον Πίνακα των «ανωμάτων» ρημάτων, όπου καταγράφονται οι παραδοσιακοί τύποι χωρίς κανένα σχόλιο για τα προβλήματα που δημιουργούν κατά τη χρήση τους και δίχως καμιά απολύτως αναφορά στους νεότερους αναλογικούς τύπους, σαν να ήταν εντελώς ανύπαρκτοι. Την ίδια ακριβώς αντιμετώπιση απολαμβάνουν τα επίμαχα ρήματα και στα ΝΕ λεξικά (Κριαράς 1995, Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη 1998, Μπαμπινιώτης 2002²), ενώ ο Τσοπανάκης (1998³: 402-403) εξετάζει τα λόγια «σύνθετα» του *ἄγω* από μία καθαρά ιστορική σκοπιά με εϋστοχους παραλληλισμούς προς το αμιγώς ΝΕ *πηγαίνω/πάω < ὑπάγω*, θίγοντας επίσης και τα ζητήματα των αναδιπλασιασμένων νεολογικών τύπων του ενεστώτα και της δυσκολίας διάκρισης μεταξύ παρατατικού και αορίστου. Σε παλαιότερα έργα αναφοράς για τη δημοτική, όπως στη Μεγάλη Γραμματική Τριανταφυλλίδη (1941) και στις μετέπειτα αναπροσαρμογές της, απουσιάζει και η παραμικρή αναφορά στα ρήματα αυτά,

αφού δεν είχαν περάσει στην Κοινή της εποχής, ανήκοντας ακόμη αποκλειστικά στην καθαρεύουσα. Προς τούτο είναι ενδεικτικό ότι δεν λημματογραφείται ούτε ένα ρήμα αυτής της κατηγορίας στο λεξικό του Σκαρλάτου του Βυζαντίου (1857²), στο πρώτο δηλαδή λεξικό της ΝΕ (δημοτικής) που εκδόθηκε σε ελληνικό έδαφος. Τις μόνες αξιόλογες συμβολές στο ζήτημα που μας ενδιαφέρει αποτελούν ένα κείμενο του Σαραντάκου (2008, 8-10-2009) και ένα άρθρο που αναρτήθηκε σε ιστολόγιο με το ψευδώνυμο Τέτιξ (11-9-2006).

3.2. Καθαρολογική αντιμετώπιση και σχετικές (μετα)γλωσσικές στάσεις

Η έλλειψη κατατοπιστικών περιγραφών και ερμηνειών του περί ου ο λόγος φαινομένου στα οικεία και προσιτά στο ευρύτερο μορφωμένο κοινό έργα αναφοράς για τη ΝΕ¹⁵ δίνει λαβή σε φιλόλογους ή άλλους¹⁶ να αρθρογραφούν για τέτοια ζητήματα και να κερδίζουν τις εντυπώσεις και την εμπιστοσύνη του πολύ κόσμου, πείθοντάς τον χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία για την ορθότητα των ιδεολογημάτων τους. Ιδού το σχόλιο στο λήμμα *άγω* από το λεξικό Μπαμπινιώτη (2002²):

<p>άγω - αγάγω. Το ρ. <i>άγω</i> χρησιμοποιείται στη σύγχρονη Ελληνική ως σύνθετο με προθέσεις («προρηματικά»). Τα κυριότερα από αυτά τα σύνθετα δίδονται κατωτέρω με τη μορφή πίνακα. Εδώ αξίζει να επισημανθεί η δυσκολία που προκύπτει συνήθ. - και που γεννά συχνά λάθη στη χρήση κυρ. των τύπων με <i>θα</i> / <i>να</i> (μέλλοντες και υποτακτικές ενεστώτα - αορίστου). Πότε λέμε <i>θα εισάγει</i> και πότε <i>θα εισαγάγει</i> πότε <i>να διεξάγουμε</i> και πότε <i>να διεξαγάγουμε</i>; και κοντά στο <i>έχει παραγάγει</i> υπάρχει «<i>έχει παράγει</i>»: Μνημονικά και πρακτικά, για να αντιμετωπίσουμε τη δυσκολία, αρκεί να θυμόμαστε ότι οι διπλασιασμένοι τύποι με το αγαγ- χρησιμοποιούνται για πράξη στιγμιαία, συνοπτική, μη επαναλαμβανόμενη («για μία φορά»): αντιθέτως, οι αδιπλασιαστοί τύποι με το αγ- χρησιμοποιούνται για πράξη συνεχή, συχνή, επαναλαμβανόμενη («για πολλές φορές»). Παραδείγματα: <i>Η αντιπροσωπία θα εισάγει</i> αυτοκίνητα από τη Γερμανία <i>κάθε χρόνο</i>, αλλά <i>Η αντιπροσωπία θα εισαγάγει</i> αυτοκίνητα από τη Γερμανία <i>μόνο φέτος</i> - Το Πολυτεχνείο <i>ανέλαβε φέτος να διεξαγάγει</i> μια έρευνα για το περιβάλλον, αλλά Το Υπουργείο <i>ζήτησε από</i> το Πολυτεχνείο <i>να διεξάγει</i> συνεχείς έρευνες για το περιβάλλον, που θα χρηματοδοτεί το ίδιο - Ας σημειωθεί ότι το Πολυτεχνείο <i>έχει διεξαγάγει</i> ήδη μια τέτοια μεγάλη έρευνα Προσοχή! Με τα <i>έχω</i> / <i>είχα</i> / <i>θα έχω</i> χρησιμοποιείται πάντα ο διπλασιασμένος τύπος: <i>έχω εισαγάγει</i>, <i>είχε παραγάγει</i>, <i>θα είχε εξαγάγει</i>. Όπως, αντιθέτως, όταν δεν υπάρχει τίποτε μπροστά από το ρήμα, χρησιμοποιείται πάντοτε ο τύπος αγ-: <i>εισάγει</i> αυτοκίνητα / <i>παραγάγει</i> προϊόντα / <i>διεξάγουμε</i> ανάκριση (όχι <i>εισαγάγει</i> αυτοκίνητα! <i>παραγάγουμε</i> προϊόντα! <i>διεξαγάγουν</i> ανά-</p>	<p>κριση!) Το αγαγ- δεν χρησιμοποιείται για επανάληψη, συνέχεια, διάρκεια).</p> <p style="text-align: center;">Σύνθετα με το άγω</p> <table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 50%; vertical-align: top;">(α) με μία πρόθεση</td> <td style="width: 50%; vertical-align: top;">(β) με δύο προθέσεις</td> </tr> <tr> <td>ανάγω</td> <td>μετάγω</td> </tr> <tr> <td>απάγω</td> <td>παράγω</td> </tr> <tr> <td>διάγω</td> <td>περιάγω</td> </tr> <tr> <td>εισάγω</td> <td>προάγω</td> </tr> <tr> <td>ενάγω</td> <td>προσάγω</td> </tr> <tr> <td>εξάγω</td> <td>συνάγω</td> </tr> <tr> <td>επάγωμαι</td> <td>υπάγω (-ομαι)</td> </tr> <tr> <td>κατάγωμαι</td> <td></td> </tr> </table> <p style="text-align: center;">Παράγωγα σε -αγός / -ηγός</p> <p>Πολλά παράγωγα του <i>άγω</i> σχηματίζονται σε -αγός και μάλιστα με έκταση του αρχ. -αγός σε -ηγός: <i>αρχηγός, χορηγός, κυνηγός</i> κ.ά. * -ηγός</p>	(α) με μία πρόθεση	(β) με δύο προθέσεις	ανάγω	μετάγω	απάγω	παράγω	διάγω	περιάγω	εισάγω	προάγω	ενάγω	προσάγω	εξάγω	συνάγω	επάγωμαι	υπάγω (-ομαι)	κατάγωμαι	
(α) με μία πρόθεση	(β) με δύο προθέσεις																		
ανάγω	μετάγω																		
απάγω	παράγω																		
διάγω	περιάγω																		
εισάγω	προάγω																		
ενάγω	προσάγω																		
εξάγω	συνάγω																		
επάγωμαι	υπάγω (-ομαι)																		
κατάγωμαι																			

Χαρακτηριστικό είναι, εξάλλου, και το σχόλιο του νέου σχολικού λεξικού (Γαβριηλίδου κ.ά. χ.χ.: λήμμα *παραγάγω*):



Αντί για τον τ. (θα, να) *παραγάγω*, πολύ συχνά ακούγεται ο τ. (θα, να) *παράξω*, ο οποίος όμως είναι λανθασμένος.

Βλέπουμε λοιπόν ότι το μεν λεξικό Μπαμπινιώτη, μεταχειριζόμενο άπταιστα την ορολογία της παραδοσιακής γραμματικής, ψέγει μόνο τη σύγχυση που προκαλούν στους Νεοέλληνες τα θέματα *αγ-* και *αγαγ-*, το δε σχολικό λεξικό αφορίζει χωρίς καμία αιτιολόγηση τους αναλογικούς συνοπτικούς τύπους.

Οι διάφοροι γλωσσαμύντορες ξεκινούν την πολεμική τους κατά των νεότερων συνοπτικών τύπων με αισθητικούς χαρακτηρισμούς: τους χαρακτηρίζουν *κακόηχος* (Vrennus 30-3-2007, Μηνάς 2000, Ανώνυμη 16-10-2009), *κακόηχα γλωσσικά υβρίδια* (Παππάς 13-9-2009), *απαράδεκτους* (Ανώνυμη 16-10-2009), *βαρβαρικούς* (Vrennus 30-3-2007), *βαρβαρισμούς* (Θερσίτης 31-3-2009), *ΑΣΤΟΙΧΕΙΩΤΟΥΣ* (sic) (Ανώνυμη 16-10-2009),

¹⁵ Πρβλ. τη διαδικτυακή συζήτηση (2006).

¹⁶ Όπως οι Καρζής (1991³: 235), Παπαζαφειρή (1996¹⁷-1997⁷: τ. Α' 42-43, τ. Β' 63-65), Μηνάς (2000), Παπαγεωργίου (2005: 72) και άλλοι αρθρογράφοι και bloggers, ανώνυμοι και μη.

δημοτικοφανείς (Μηνάς 2000) και άκομψους (Βαμβάκος χ.χ.), σε αντίθεση με τους δύστυχους (Vrennus 30-3-2007), κακοποιημένους (Ανώνυμος 15-12-2009), παλιούς καλούς (Παππάς 13-9-2009) τύπους της ΑΕ κ.ά. Τέτοιοι διόλου κολακευτικοί χαρακτηρισμοί απευθύνονται στους χρήστες των εν λόγω τύπων, και δη δημόσια. Αν όμως εξετάσουμε συγκριτικά τους πρότυπους και τους στιγματισμένους τύπους από αυστηρά φωνητική σκοπιά, θα διαπιστώσουμε ότι οι παραδεδομένοι τύποι είναι οι «κακόηχοι» του ζεύγους, εφόσον διαθέτουν δύο αλληπάλληλες όμοιες δυάδες φθόγγων, πράγμα που ούτως ή άλλως δημιουργεί συνθήκες ευνοϊκές για την εμφάνιση ανομοιότητας ή απλολογίας, δυο φαινομένων εντούτοις που η εκδήλωσή τους είναι αβέβαιη, εν πολλοίς ασταθής και άμεσα εξαρτώμενη από ποικίλους ενδογλωσσικούς και εξωγλωσσικούς ή κοινωνιογλωσσικούς παράγοντες. Βέβαια, παρόμοιες συνθήκες δημιουργούν και οι αναλογικοί τύποι ορισμένων παραγώγων του *άγω*, στα οποία το προρρηματικό λήγει σε -ζ. Σε αυτές τις περιπτώσεις ωστόσο ούτε μπορούμε να αποφανθούμε αντικειμενικά ποιος από τους δύο τύπους είναι πιο «εύηχος», ούτε η ίδια η γλώσσα έχει καταλήξει οριστικά σε κάποιον από τους δύο τύπους που αυτή τη στιγμή βρίσκονται σε σχέση ποικιλότητας με σημαντική υστέρηση των νεόκοπων τύπων (εξαιρέσει του *παράγω*) από άποψη συχνότητας και κοινωνιογλωσσική άποψη.

Το επόμενο επιχείρημα που επικαλούνται όσοι αντιτίθενται στους τύπους αυτούς παραπέμπει στη γραμματική της «γλώσσας των προγόνων μας», σύμφωνα με την οποία η υποτακτική αορίστου του ρήματος *άγω*, με την οποία σχηματίζεται ο ΝΕ στιγματικός μέλλοντας και η υποτακτική αορίστου (*sic*), είναι μόνον *αγάγω*¹⁷ και, επομένως, δεν έχουν την παραμικρή στήριξη οι «βαρβαρισμοί» *θα/να/ας/αν παράζω*, *έχω/είχα/θα έχω παράζει* και τα συναφή. Οι σύγχρονοι συνεχιστές του Τιπούκειτου αγνοούν εντελώς ή παραγνωρίζουν σκόπιμα δύο βασικές παραμέτρους του όλου θέματος: α) ήδη στην ΑΕ υπήρχε –αν και σχετικά σπάνιος και μη κλασικός– τύπος αορίστου *ήξα/ἄξα*, *ἡξάμην/ἄξάμην/ἄξόμην* με μετοχή *ἄξας* (ίσως εσφ. γρ. αντί *ἄξας*), *απαρέμφατο ἄξαι* (πιθ. εσφ. γρ.)/*ἄξέμεν(αι)* και προστακτική *ἄξετε*, *ἄξεσθε* (LSJ⁹, Σταματάκος 1949: λήμμα ἌΓΩ) και β) ακόμα και αν δεν συνέβαινε κάτι τέτοιο στην ΑΕ, η γλώσσα είναι φυσικό και αναπόφευκτο να μεταβάλλεται, αποβάλλοντας παλαιότερους τύπους και υιοθετώντας νεόπλαστους, όταν κάτι τέτοιο είναι λειτουργικά και ενδοσυστημικά αναγκαίο ή ωφέλιμο. Επίσης, δεν στέκει ο ισχυρισμός τους ότι τέτοιοι τύποι εμφανίστηκαν τα τελευταία μόλις χρόνια ή στην καλύτερη περίπτωση κατά τις τελευταίες δυο τρεις δεκαετίες. Ο Σαραντάκος (2008) παραθέτει δύο παραδείγματα από την παλαιότερη, γραμμένη στην καθαρεύουσα, πεζογραφία των τελών του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα, όπου συναντώνται οι τύποι *να παράζη* (Α. Λασκαράτος, *Ἰδὸν ὁ ἄνθρωπος*) και *να εἰσάξουν* (Ι. Κονδυλάκης, *Ὁ νεωτεριστής*).

Είναι χαρακτηριστικό ότι οι αξιολογικές αυτές διαπιστώσεις χρησιμεύουν ως στοιχεία που αποδεικνύουν δήθεν την υποβάθμιση της γνώσης της ΝΕ, την πολύπλευρη έκπτωση των αξιών και τον επικείμενο αφανισμό ή την ανήκεστη φθορά της ελληνικής γλώσσας, προβλέποντας ακόμη και την υιοθέτηση της αγγλικής ως επίσημης γλώσσας του κράτους (Θερσίτης 31-3-2009). Η διερεύνηση ενός τέτοιου σκεπτικού και των ομοίων του πιθανότατα ανήκει στη δικαιοδοσία άλλων επιστημονικών κλάδων και για το λόγο αυτό δεν θα ασχοληθούμε εδώ περαιτέρω μαζί τους. Άλλοι, πάλι, έχουν προεξοφλήσει τη μελλοντική εξέλιξη του φαινομένου ισχυριζόμενοι ότι «οι δημοτικοφανείς αυτοί τύποι έχουν απορριφθεί από το γλωσσικό αισθητήριο του ελληνικού λαού, γιατί είναι κακόηχοι και σε πολλά από τα σύνθετα ουδέποτε έγιναν ανεκτοί» ή πως «γι' αυτό σήμερα η προσπάθεια για εξομάλυνση του ρήματος *άγω* και των συνθέτων του έχει εγκαταλειφθεί και καθιερώθηκαν ως ορθοί οι τύποι που προέρχονται από τον αρχαίο Αόριστο *ήγαγον*» (Μηνάς 2000). Τέλος, ιδιαίτερα αξιοπερίεργη είναι η πρόταση του Βαμβάκου (25-12-2009), σύμφωνα με την οποία «οι

¹⁷ Ελάχιστοι αναγνωρίζουν την ύπαρξη αρχαίου αορίστου *ήξα*, αλλά ακόμη κι αυτοί τον παραβλέπουν ως «αδόκιμο» και σπάνιο τύπο που, όπως διαβεβαιώνουν, δεν έχει επιβιώσει στη ΝΕ.

συμπατριώτες μας» θα βοηθηθούν σημαντικά στο να αποφύγουν λάθη κατά τη χρήση του ρήματος *παράγω* μέσω της ακριβούς μετάφρασης των αντίστοιχων τύπων του αγγλικού ρήματος produce!

4. Συμπεράσματα

Κλείνοντας την εργασία αυτή θα θέλαμε να επισημάνουμε επιγραμματικά τα ακόλουθα σχετικά με το ζήτημα που μας απασχόλησε. Βρισκόμαστε μπροστά σε μία εν ενεργεία άνωθεν γλωσσική μεταβολή,¹⁸ δεδομένου ότι αφενός η αλλαγή αυτή και η ποικιλότητα που είναι συνυφασμένη με αυτή αφορούν ρήματα, τα οποία ανήκουν λίγο πολύ στο διευρυμένο/ «καλλιεργημένο» γλωσσικό κώδικα¹⁹ ή αλλιώς στα «υψηλά» *επίπεδα ύφους* (registers) και αφετέρου οι χρήστες των αναλογικών τύπων είναι συχνά άτομα υψηλού μορφωτικού επιπέδου και κοινωνικού κύρους, όπως προβεβλημένοι πολιτικοί, δημοσιογράφοι και γενικότερα παράγοντες των ΜΜΕ.

Το κείμενο ερώτημα εν προκειμένω είναι κατά πόσον η μεταβολή αυτή είναι συνειδητή ή υποσυνείδητη. Συνήθως οι άνωθεν γλωσσικές αλλαγές θεωρούνται από τους κοινωνιογλωσσολόγους ως συνειδητές, αλλά οφείλουμε να ομολογήσουμε ότι φαίνεται ιδιαίτερα δύσκολο, αν όχι ανέφικτο, κάποια γλωσσική μεταβολή που πηγάζει από τις επιταγές του ίδιου του γλωσσικού συστήματος να είναι συνειδητή, ακόμη κι αν εκπορεύεται από ιδιαίτερα μορφωμένους ανθρώπους. Κι αυτό γιατί οι τελευταίοι δεν διαθέτουν τις απαιτούμενες μεταγλωσσικές γνώσεις, ώστε να προβούν με απόλυτη επίγνωση σε κάτι τέτοιο· ακόμα δε και στην περίπτωση που τις είχαν, δεν θα ήταν σε θέση να τις εκμεταλλευτούν σε πραγματικό χρόνο επικοινωνίας, και μάλιστα προφορικής. Οι ιδιαίτερα εγγράμματοι ομιλητές έχουν αναπτύξει λόγω των προηγμένων γραμματικών τους γνώσεων έναν «εποπτικό μηχανισμό», ο οποίος τους βοηθά να επιμελούνται εκ των υστέρων τα γραπτά τους κείμενα και να τα προσαρμόζουν στις απαιτήσεις της νόρμας και του επίσημου ύφους. Κάτι τέτοιο είναι αδύνατο στην απροσχεδίαστη προφορική επικοινωνία και στη περίπτωση που ο μηχανισμός αυτός αντιδράσει μετά την εκφώνηση της αποκλίνουσας από την πρότυπη γλώσσα έκφρασης, το μόνο που μένει στον αμήχανο ομιλητή είναι να ζητήσει συγγνώμη και να επαναλάβει «διορθωμένο» το εκφώνημά του. Ακόμη και οι πλέον καταρτισμένοι γλωσσολόγοι δεν μπορούν να επιβληθούν στο υποσυνείδητο γλωσσικό τους ένστικτο και να το δαμάσουν, τουλάχιστον σε πραγματικές συνθήκες προφορικής διεπίδρασης.

Αναζητώντας κάποια ίχνη συνειδητότητας στη χρήση αναλογικών τύπων ή στην αποφυγή των τύπων με συνοπτική-συντελεσμένη μορφολογία θα μπορούσαμε να επισημάνουμε τη γνώση των «αρχικών» χρόνων του ΑΕ *ἄγω* και συγκεκριμένα του μέλλοντα *ἄξω*, την ύπαρξη παραγώγων και συνθέτων του *ἄγω* με θέμα *αζ-* (λ.χ. *ἄξονας*, *ἄξιος*, *ἄμαξα*, *αμάξι* κ.τ.ό.), καθώς και τη φωνητική δυσκολία, αρθρωτική, αλλά κυρίως ακουστική, που προκαλούν οι αναδιπλασιασμένοι τύποι (με θέμα *αγαγ-*), οι οποίοι φέρουν ανεξίτηλο το στίγμα της καθαρεύουσας, όντας ἄρρηκτα συνδεδεμένοι με τη λόγια παράδοση και τα «ανώμαλα» ρήματα της αρχαίζουσας ελληνικής.

¹⁸ Για τις διαφορές μεταξύ της *άνωθεν* και της *κάτωθεν* γλωσσικής μεταβολής βλ. Aitchison (2001³: 55-67) και Αρχάκης & Κονδύλη (2004²: 82-85). Διευκρινίζουμε ότι, παρόλο που η χρήση των συγκεκριμένων όρων είναι αρκετά διαδεδομένη στην κοινωνιογλωσσολογική βιβλιογραφία και στη σχετική ερευνητική πρακτική, δεν υπάρχει καθολική συμφωνία ούτε για το ακριβές τους περιεχόμενο, ούτε για τα κριτήρια καθορισμού τους, τα οποία εξαρτώνται άμεσα από την κοινωνιολογική θεωρία που υιοθετεί ο εκάστοτε μελετητής. Εδώ βλέπουμε τις δύο αυτές συμπληρωματικές έννοιες υπό μαρξιστική κοινωνιολογική οπτική με ορισμένα γκραμισιανά (υπό την έννοια του A. Gramsci) στοιχεία. Υπάρχουν ωστόσο και εναλλακτικές προσεγγίσεις υπό το πρίσμα λ.χ. της ντυρχαϊμικής ή της φισεριανής (J. L. Fischer) κοινωνιολογίας κ.ο.κ. Εξαιτίας λοιπόν της συνθετότητας και της διεπιστημονικής φύσης του εν λόγω ζητήματος, δεν θα εντυπώσουμε περαιτέρω σε αυτό, γιατί η σχετική συζήτηση ξεφεύγει κατά πολύ από τα όρια της εργασίας αυτής.

¹⁹ Βλ. Αρχάκης & Κονδύλη (2004²: 165-172), Μπασλής (2000: 123-127) και τις εκεί βιβλιογραφικές αναφορές.

Ορισμένα από τα προσκόμματα στην ευόδωση και την επιτυχή ολοκλήρωση της κυοφορούμενης γλωσσικής μεταβολής είναι τα ακόλουθα:

α) Η εμφανιζόμενη γλωσσική ποικιλότητα παρουσιάζει ασυμμετρία και κενά ως προς τις γραμματικές κατηγορίες όπου εφαρμόζεται. Ενώ δηλαδή στους συνοπτικούς τροπικούς τύπους δείχνει ιδιαίτερη επίδοση το πρόσφυμα /-s-/ (τουλάχιστον σε κάποια πρόσωπα συγκεκριμένων ρημάτων), στους μεν συντελικούς χρόνους φαίνεται να προτιμάται η μη συνοπτική μορφολογία, η δε οριστική του παρελθοντικού χρόνου –συνοπτικού (αορίστου) και μη (παρατατικού)– τείνει να διατηρεί τους παραδοσιακούς τύπους. Ωστόσο, έχουν αρχίσει να κάνουν δειλά δειλά την εμφάνισή τους ορισμένοι αναλογικοί τύποι και στην οριστική παρατατικού και αορίστου, κυρίως στον πληθυντικό και μάλιστα στο *α'* και το *β'* πρόσωπο, αλλά ενίοτε και στον ενικό: παρατατικός: *παράγαμε* (500), *εισάγαμε* (1.840) – *παράγατε* (274), *εισάγατε* (13.800) – *είσαγαν* (6) – *είσαγα* (218) – *είσαγες* (2) – *είσαγε* (176): αόριστος: *παράξαμε* (514), *εισάξαμε* (43) – *παράξατε* (102), *εισάξατε* (1) – *πάραξαν* (105), *είσαξαν* (1) – *πάραξε* (349),²⁰

β) Ασυμμετρία παρατηρείται και ως προς το παράγωγο που παρουσιάζει μεγαλύτερη έφεση προς τους νέους τύπους. Το *παράγω* είναι το ρήμα με τις υψηλότερες επιδόσεις, ενώ ακολουθεί με μεγάλη διαφορά το *εισάγω*, το *εξάγω* και ακόμη πιο πίσω τα υπόλοιπα. Όπως ήδη έχουμε τονίσει, στα ρήματα, στα οποία το προρρηματικό λήγει σε -ξ, δημιουργούνται δυνάμει ανταγωνιστικές συνθήκες απλολογίας ή ανομοίωσης: από τη μια μεριά βρίσκονται οι τύποι με το /-ksaγaγ-/ κι από την άλλη εκείνοι με το /-ksaks-/: π.χ. *(δι)εξάγαγω* ≠ *(δι)εξάξω*. Στην προκειμένη περίπτωση τόσο ο πρότυπος, όσο και ο στιγματισμένος τύπος προκαλούν φωνητικά προβλήματα και πιθανόν το γεγονός αυτό να αποτελεί ανάχωμα στην υιοθέτηση του δεύτερου τύπου, δεδομένου και του χαμηλού του κοινωνικού κύρους.

γ) Στα ρήματα με πρωταγωνιστή το *απ(αγ)άγω*, όπου το *αγαγ-* έχει επικρατήσει ως ενεστωτικό θέμα, τα πράγματα περιπλέκονται ακόμη περισσότερο, αφού παύουν έτσι να μαρκάρονται μορφολογικά οι οψιακές αντιθέσεις.

Αντιθέτως, το γεγονός ότι τα παράγωγα αυτά, όπως μαρτυρούν και οι τύποι που παραθέσαμε στο α) πιο πάνω, έχουν χάσει πλέον τη μορφολογική τους διαφάνεια και γίνονται αισθητά από το μέσο ομιλητή ως απλά ρήματα (μη αναλύσιμα σε *προρρηματικό* + *αγ-*) ίσως να αποτελεί έναν ευνοϊκό παράγοντα για την τελική επικράτηση των τύπων που είναι σύμφωνοι προς το πρωτοτυπικό κλιτικό σύστημα της ΝΕ. Εν πάση περιπτώσει, κατά την εξέλιξη κάθε γλωσσικής μεταβολής αντιμάχονται μεταξύ τους ετερόκλητες γλωσσικές και κοινωνικές δυνάμεις, με αποτέλεσμα να μην είναι κανείς σε θέση να προβλέψει τη διαδρομή που αυτή θα ακολουθήσει, πολλώ δε μάλλον τα αποτελέσματα που θα φέρει. Η ίδια η ιστορία της γλώσσας θα δείξει προς τα πού θα κινηθούν τα πράγματα, καθώς δεν μπορούμε να προδικάζουμε την ακριβή πορεία φαινομένων στα οποία δεν μπορούμε να ασκήσουμε συνειδητό έλεγχο. Κι αν ακόμη επιχειρήσουμε κάτι τέτοιο, τα αποτελέσματα της προσπάθειάς μας δεν μπορεί παρά να είναι αβέβαια και μη προβλέψιμα. Εφόσον η ύπαρξη κάποιου βαθμού γλωσσικής ρύθμισης όσον αφορά τις κοινότητες με υψηλά επίπεδα *γραμματισμού* (literacy) είναι λίγο πολύ αναπόφευκτη, πιστεύουμε πως θα ήταν πιο αποδοτική η υιοθέτηση μιας πιο διαλλακτικής και ευέλικτης προτυποποιητικής πολιτικής, η οποία δεν θα είναι άκαμπτη, αλλά θα ανέχεται κάποιο βαθμό ποικιλότητας, όταν μάλιστα αυτή υφίσταται ήδη στην Κοινή. Η πολιτική αυτή θα προσαρμόζεται χωρίς αγκυλωτικά φαινόμενα στις τρέχουσες γλωσσικές αλλαγές, δίνοντας πρωτίστως έμφαση στην τυποποίηση του απαιτητικού λεξιλογίου και των συντακτικών τρόπων του επίσημου γραπτού και προφορικού λόγου.

²⁰ Στις παρενθέσεις δίνονται οι εμφανίσεις των τύπων αυτών στο Google. Οι υψηλές συχνότητες στο *α'* και το *β'* πληθυντικό του παρατατικού ίσως να οφείλονται σε απλή παράλειψη της χρονικής αύξησης κι όχι σε νεολογία, αφού ο τονισμός δεν μας διαφωτίζει όπως στα άλλα πρόσωπα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Ενδεικτικά δεδομένα συχνότητας των υπό εξέταση τύπων στο Google και τον ΕΘΕΓ

A. Οι συνοπτικοί τύποι του παράγω (χωρίς τροπικούς δείκτες)

	Google	ΕΘΕΓ
<i>παραγάγω/παράξω</i>	3.480/2.520	1/0
<i>παραγάγεις/παράξεις</i>	1.870/4.930	0/0
<i>παραγάγει/παράξει</i>	29.800/111.000	72/32
<i>παραγάγουμε/παράξουμε</i>	9.530/17.200	7/5
<i>παραγάγετε/παράξετε</i>	11.400/1.880	1/4
<i>παραγάγουν/παράξουν</i>	75.100/47.900	24/8

B. Διάφοροι τροπικοί τύποι

	Google
<i>να διεξάγει/διεξαγάγει/διεξάξει</i>	23.400/8.750/4
<i>θα εισάγει/εισαγάγει/εισάξει</i>	36.800/19.400/272
<i>να απάγει/απαγάγει/απάξει</i>	2.570/21.800/9
<i>θα προάγει/προαγάγει/προάξει</i>	19.900/4.820/1
<i>να εξάγουμε/εξαγάγουμε/εξάξουμε</i>	49.500/13.700/194
<i>ας εισάγουμε/εισαγάγουμε/εισάξουμε</i>	287/187/4
<i>να διάγουν/διαγάγουν/διάξουν</i>	9.400/10/5
<i>θα προάγουν/προαγάγουν/προάξουν</i>	14.400/1.620/6
<i>να απάγουν/απαγάγουν/απάξουν</i>	2.340/21.600/2
<i>θα παράγουν/παραγάγουν/παράξουν</i>	11.900/4.240/3.560

Γ. Συντελεσμένοι τύποι (παρακειμένου)

	Google
<i>έχω διάγει/διαγάγει/διάξει</i>	4/1/0
<i>έχεις ανάγει/αναγάγει/ανάξει</i>	840/1.820/3
<i>έχει παράγει/παραγάγει/παράξει</i>	15.700/11.400/6.900
<i>έχει προάγει/προαγάγει/προάξει</i>	1.020/391/1
<i>έχουμε διεξάγει/διεξαγάγει/διεξάξει</i>	1.140/446/0
<i>έχετε ανάγει/αναγάγει/ανάξει</i>	752/3.090/2
<i>έχουν απάγει/απαγάγει/απάξει</i>	160/15.300/1
<i>έχουν εισάγει/εισαγάγει/εισάξει</i>	11.800/11.400/228

Δ. Ενεστωτικοί τύποι

	Google
<i>που συνάγω/συναγάγω</i>	185/1
<i>που εξάγεις/εξαγάγεις</i>	885/5
<i>που απάγει/απαγάγει</i>	1.380/2.490
<i>που παράγει/παραγάγει</i>	107.000/136
<i>που εισάγουμε/εισαγάγουμε</i>	16.100/261
<i>που παράγουν/παραγάγουν</i>	96.900/101
<i>που απάγουν/απαγάγουν</i>	721/1.090
<i>που εισάγουν/εισαγάγουν</i>	12.700/2.090
<i>που απάγεται/απαγάγεται</i>	2.750/693
<i>που ανάγεται/αναγάγεται</i>	35.200/245
<i>που εισάγεται/εισαγάγεται</i>	17.100/9
<i>που παράγονται/παραγάγονται</i>	93.600/1
<i>που απάγονται/απαγάγονται</i>	707/183
<i>που εισάγονται/εισαγάγονται</i>	38.900/103

Παρατηρήσεις στους Πίνακες:

Τα παραπάνω στατιστικά στοιχεία ελήφθησαν μεταξύ 29 και 31/3/2010 από τη διαδικτυακή μηχανή αναζήτησης Google (<http://www.google.gr>) και από τον τομέα των στατιστικών στοιχείων του ηλεκτρονικού σώματος κειμένων ΕΘΕΓ (<http://hnc.ilsp.gr/statistics.asp>). Όσον αφορά το Google, οι προς αναζήτηση τύποι ή φράσεις εγκλείστηκαν σε εισαγωγικά προκειμένου να προβληθούν μόνο τα αποτελέσματα που περιείχαν την ακριβή ακολουθία χαρακτήρων που εισήχθη και όχι παρεμφερή αποτελέσματα. Από την άλλη, ο ΕΘΕΓ αξιοποιήθηκε μόνο στην Α' κατηγορία, γιατί η εξαγωγή στατιστικών δεν είναι εφικτή για φράσεις παρά μόνο για μεμονωμένους λεξικούς τύπους ή λεξήματα. Τα αποτελέσματα του Google, στις περιπτώσεις όπου επρόκειτο για χιλιάδες, δεκάδες χιλιάδες ή εκατοντάδες χιλιάδες εμφανίσεις, δίνονται από την ίδια τη μηχανή αναζήτησης κατά προσέγγιση δεκάδας, εκατοντάδας ή χιλιάδας αντίστοιχα. Στις κατηγορίες Β', Γ' και Δ' χρησιμοποιήθηκε κάποιο επιπλέον γραμματικό στοιχείο (τροπικός δείκτης, βοηθητικό ρήμα ή αναφορικός σύνδεσμος), προκειμένου να εξειδικευτεί περικειμενικά το πεδίο των αποτελεσμάτων για τύπους που, αν και είναι ομώνυμοι, διαφοροποιούνται μεταξύ τους λειτουργικά. Για παράδειγμα, η άμεση πρόταξη του αναφορικού δείκτη που εξασφαλίζει το γεγονός ότι πρόκειται για τύπο της οριστικής, ενώ η πρόταξη τροπικών δεικτών (να, θα, ας) αποκλείει εκ των πραγμάτων τους μη συνοπτικούς/ενεστωτικούς τύπους της οριστικής. Στον Πίνακα Γ' περιοριστήκαμε σε τύπους παρακειμένου, επειδή αποτελεί τον πιο συχνό και εύχρηστο χρόνο από αυτούς που εκφράζουν συντελεσμένη ρηματική όψη.

Βιβλιογραφία

- Aitchison, J. 2001³. *Language Change: Progress or Decay?* Cambridge: Cambridge University Press.
- Ανώνυμη 16-10-2009. Έχω *προσάγει κι έχω *προσβάλλει. *Καταλείπω κι *απαγάω. Μου *παράγγειλλε και θα της *αποστείλλω. Διαθέσιμο στο ιστολόγιο: <http://glottalanthanousa.blogspot.com/2009/10/blog-post.html>.
- Ανώνυμος 15-12-2009. Παράξω αποκατάσταση ζημιών. Διαθέσιμο στο ιστολόγιο: http://apaideias.blogspot.com/2009/12/blog-post_6556.html.
- Αρχάκης, Α. & Κονδύλη, Μ. 2004². *Εισαγωγή σε ζητήματα κοινωνιογλωσσολογίας*. Αθήνα: Νήσος.
- Βαμβάκος, Θ. 25-12-2009. Το ρήμα “παράγω”. Διαθέσιμο στο ιστολόγιο: http://theophilosvamvakos.blogspot.com/2009/12/blog-post_25.html.
- Βαμβάκος, Θ. χ.χ. Ας μιλήσουμε σωστά ελληνικά. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://users.otenet.gr/~vamvakos/swstaellinika.html>.
- Bourdieu, P. 1999. *Γλώσσα και συμβολική εξουσία*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Γαβριηλίδου, Μ., Λαμπροπούλου, Π. & Αγγελάκος, Κ. χ.χ. *Ερμηνευτικό λεξικό νέας ελληνικής. Α', Β', Γ' Γυμνασίου*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Comrie, B. 1976. *Aspect*. Oxford: Oxford University Press.
- Crystal, D. 2003. *Λεξικό γλωσσολογίας και φωνητικής*. Αθήνα: Πατάκης.
- Διαδικτυακή συζήτηση 2006. Υπάρχει τύπος “θα παράξω”; Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.translatum.gr/forum/index.php?topic=6484.0>
- François-Geiger, D. 1991. *Θέματα κοινωνικής και θεωρητικής γλωσσολογίας*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Θερσίτης (ψευδ.) 31-3-2009. Παραγάω ή παράξω; Διαθέσιμο στο ιστολόγιο: http://mundusphilologiae.blogspot.com/2009/03/blog-post_31.html.
- Holton, D., Mackridge, P. & Φιλιππάκη-Warburton, Ει. 1999. *Γραμματική της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη 1998. *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.
- Ιορδανίδου, Α. 1999. Ζητήματα τυποποίησης της σύγχρονης νεοελληνικής. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.) «Ισχυρές» και «ασθενείς» γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Όψεις του γλωσσικού ηγεμονισμού. Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου, Μάρτιος 1997. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 835-844.
- Καραντζόλα, Ε. 2001. Γλώσσα και τυποποίηση. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_b4/index.html.
- Καρζής, Θ. 1991³. *Τα σωστά ελληνικά*. Αθήνα: Φιλιππότης.
- Κλαίρης, Χρ. & Μπαμπινιώτης, Γ. 2005. *Γραμματική τής νέας ελληνικής: Δομολειτουργική-Επικοινωνιακή*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κριαράς, Ε. 1995. *Νέο ελληνικό λεξικό της σύγχρονης δημοτικής γλώσσας*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.

- Langacker, R. W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar*. Stanford: Stanford University Press.
- Liddell, H. G. & Scott, R. & Jones, H. S. 1940⁹ [=LSJ⁹]. *A Greek-English Lexicon. With a revised supplement (1996)*. Oxford: Clarendon Press.
- Mackridge, P. 1990. *Η νεοελληνική γλώσσα*. Αθήνα: Πατάκης.
- Μηνάς, Γ. 2000. Κάποια καθημερινά λάθη (Μέρος Τρίτο): Το ρήμα *άγω*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.cyta.com.cy/pr/newsletter/Archive2000/March/Glossika/glossika.htm>.
- Milroy, J. & Milroy, L. 1991³. *Authority in Language: Investigating Standard English*. London/New York: Routledge.
- Mirambel, A. 1978. *Νέα Ελληνική Γλώσσα. Περιγραφή και ανάλυση*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.
- Μόζερ, Α. 1994. *Ποιόν και απόψεις του ρήματος*. Αθήνα: Παρουσία 30.
- Μόζερ, Α. 2005. *Αποψη και χρόνος στην ιστορία της ελληνικής*. Αθήνα: Παρουσία 67.
- Μόζερ, Α. 2008. Τερματικότητα, τελικότητα και συνοπτικότητα. Στο Μόζερ, Α., Μπακάκου-Ορφανού, Α., Χαραλαμπίδης, Χ. & Χειλά-Μαρκοπούλου, Δ. (επιμ.). *Γλώσσας χάριν*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 71-82.
- Μοσχονάς, Σ. 2004. Η γλώσσα. *Cogito* 1, 70-71.
- Μοσχονάς, Σ. 2005α. Γλωσσική τυποποίηση. *Cogito* 2, 57-58.
- Μοσχονάς, Σ. 2005β. Η πρότυπη γλώσσα. *Cogito* 3, 56-57.
- Μπαμπινιώτης, Γ. & Κοντός, Π. 1967. *Συγχρονική γραμματική της κοινής νέας ελληνικής*. Αθήνα.
- Μπαμπινιώτης, Γ. 2002². *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Μπασλής, Γ. 2000. *Κοινωνιογλωσσολογία*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Ευδόπουλος, Γ. 2008. *Λεξικολογία: Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού*. Αθήνα: Πατάκης.
- Παπαγεωργίου, Η. 2005. *Τα γλωσσικά μας λάθη*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Παπαζαφείρη, Ι. 1996¹⁷-1997⁷. *Λάθη στη χρήση της γλώσσας μας*. Αθήνα: Σμίλη.
- Παππάς, Φ. 13-9-2009. Έλεος: όχι άλλο “παράξουμε”/“παράξω”. Διαθέσιμο στο ιστολόγιο: <http://feleki.wordpress.com/2009/09/13>.
- Ράλλη, Α. 2005. *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Romaine, S. 1994. *Language in Society: An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Σαραντάκος, Ν. 2008. Να παράξει: Οι αφορεσμένοι εναντίον του Αγάγ του Αμαληκίτη. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.sarantakos.com/language/paraksei.html>.
- Σαραντάκος, Ν. 8-10-2009. Έχει παράξει και άλλοι αφορεσμένοι τύποι. Διαθέσιμο στο ιστολόγιο: <http://sarantakos.wordpress.com/2009/10/08/paraksei/>.
- Sihler, A. 1995. *New Comparative Grammar of Greek and Latin*. New York/Oxford: Oxford University Press.
- Σκαρλάτος, Δ. ο Βυζάντιος 1857². *Λεξικόν της καθ' ημάς ελληνικής διαλέκτου*. Αθήνα.
- Σταματάκος, Ι. 1949. *Λεξικόν της αρχαίας ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα.
- Τέττιξ (ψευδ.) 11-9-2006. Ουδείς αντέστη. Διαθέσιμο στο ιστολόγιο: http://periglwissio.blogspot.com/2006/09/blog-post_11.html.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. 1941. *Νεοελληνική γραμματική (της Δημοτικής)*. Αθήνα: ΟΕΣΒ, ανατύπ. Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.
- Τσοπανάκης, Α. 1998³. *Νεοελληνική γραμματική*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Φιλιππάκη-Warburton, E. 1992. *Εισαγωγή στη θεωρητική γλωσσολογία*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Χατζησαββίδης, Σ. & Χατζησαββίδου, Α. *χ.χ. Γραμματική νέας ελληνικής γλώσσας. Α', Β', Γ', Γυμνασίου*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Verkuyl, B. J. 1993. *A Theory of Aspectuality: The Interaction between Temporal and Atemporal Structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vrennus (ψευδ.) 30-3-2007. Ο στιγμιαίος μέλλοντας. Διαθέσιμο στο ιστολόγιο: http://vrennus.blogspot.com/2007_03_01_archive.html.